

**ДЕПАРТАМЕНТ КУЛЬТУРИ І ТУРИЗМУ
ПОЛТАВСЬКОЇ ОБЛАСНОЇ ДЕРЖАВНОЇ АДМІНІСТРАЦІЇ
ЦЕНТР ОХОРОНИ ТА ДОСЛІДЖЕНЬ ПАМ'ЯТОК АРХЕОЛОГІЇ
ПОЛТАВСЬКОЇ ОБЛАСНОЇ РАДИ
ПОЛТАВСЬКИЙ КРАЄЗНАВЧИЙ МУЗЕЙ
імені Василя Кричевського**

**ЗВІД
ПАМ'ЯТОК ІСТОРІЇ
ТА КУЛЬТУРИ УКРАЇНИ:
ПОЛТАВСЬКА ОБЛАСТЬ
Котелевський район**

**Полтава
«АСМІ»
2018**

УДК 904(457.53-21)
343

**Друкується за рішенням Вченої ради Полтавського краєзнавчого музею.
Протокол № 8 від 28 грудня 2018 р.**

Редакційна колегія тому:

В. В. Вождаєнко, Н. О. Гаврилюк, А. М. Киридон, В. П. Колос, І. І. Корост, В. О. Мокляк, О. О. Нестуля, О. Б. Супруненко, В. П. Титаренко, О. М. Титова, К. Б. Фесик, С. В. Хорєв, М. А. Якименко.

Упорядкування, редагування, підготовка до друку О. Б. Супруненка,
вступна стаття А. М. Скирди, О. Б. Супруненка, О. В. Халимон, І. Ю. Бикова.

**При передруку чи іншому використанні матеріалів посилання на джерело обов'язкове.
Відповідальність за достовірність наведених фактів, правильність цитування
несуть автори статей.**

Автори статей: Авдєєва М. О., Андрієць В. А., Биков І. Ю., Борисов М. Д., Бочарова С. І., Буйнов Ю. В., Гавриленко І. М., Гавриш П. Я., Гейко А. В., Головка Л. А., Гречко Д. С., Єрмак О. П., Жученко С. М., Задніков С. А., Кигим С. Л., Кондратенко Т. К., Корост І. І., Коротя О. В., Костюк В. К., Кулатова І. М., Лавріненко А. А., Лимар О. С., Литвиненко Р. О., Мельникова І. С., Мокляк В. О., Моруженко А. О., Охріменко А. І., Охріменко Л. А., Приймак В. В., Пшинка М. В., Самойленко О. П., Сапегін С. В., Сиволап Н. М., Сидоренко О. В., Скирда А. М., Скирда О. А., Скорий С. А., Смоляр Н. О., Старокожко Н. І., Супруненко О. Б., Ткаченко О. М., Халимон О. В., Чеботарьова Л. В., Шаповал Н. Ф., Шапорда О. М., Шевченко Р. І., Шерстюк В. В., Шиян О. О., Шрамко І. Б., Юренко С. П., Яремченко В. А.

На першій сторінці обкладинки:
церква в ім'я Святої Живоначальної Трійці, смт Котельва.

Звід пам'яток історії та культури України: Полтавська область. Котельвський район / Упорядк., ред., підг. до друку О. Б. Супруненка; вступ. ст. А. М. Скирди, О. Б. Супруненка, О. В. Халимон, І. Ю. Бикова; автори. статей: М. О. Авдєєва, В. А. Андрієць, І. Ю. Биков та ін. – Полтава : ТОВ «АСМІ», 2018. – 984 с., іл.

ISBN 978-966-182-575-7

Пропоноване увазі читача видання продовжує серію випусків матеріалів до «Зводу пам'яток історії та культури України», котрі знаходяться на Полтавщині. Цей випуск присвячений пам'яткам природи, археології, історії, архітектури та історії виробництва і техніки, що розташовані в адміністративних межах Котельвського району Полтавської області.

УДК 904(457.53-21)

ISBN 978-966-182-575-7

© Полтавський краєзнавчий музей імені Василя Кричевського, 2018.
© Авторі статей, 2018.
© Фото та рисунки: В. А. Андрієць, І. Ю. Бикова, А. В. Гейка, Т. В. Менчинської, В. І. Кожемякіна, І. І. Короста, О. В. Короті, І. М. Кулатової, М. О. Радченка, А. М. Скирди, Н. О. Стецюк, О. Б. Супруненка, О. М. Ткаченка, С. В. Хорева, О. М. Шапорди, В. В. Шерстюка, 2018.

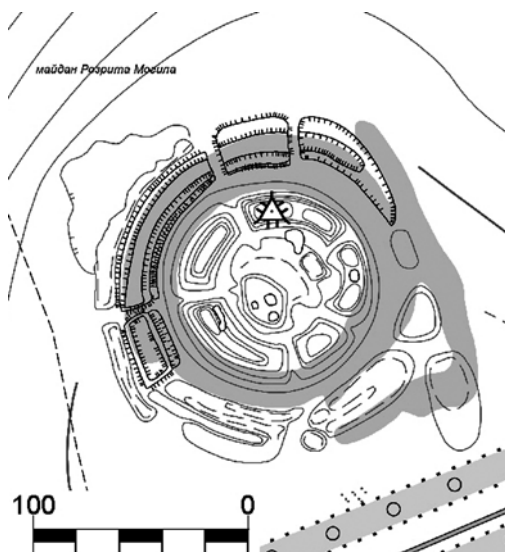
тистическое описание Харьковской епархии / Филарет (Д. Г. Гумилевский). – М., 1857. – Отд. III. – С. 265, 269–270; Зарецкий И. А. Заметка о древностях Харьковской губернии Богодуховского уезда слободы Лихачевки / И. А. Зарецкий // Харьковский сборник. – Харьков, 1888. – Вып. 2. – С. 239–240. – Табл. I; Багалей Д. И. Предисловие к Археологической карте Харьковской губернии / Д. И. Багалей // Труды XII Археологического съезда в Харькове 1902 г. – М., 1905. – Т. 1. – С. 7; Zakharow A. A. I. A. Zaretsky's excavations in the Government of Kharkov / A. A. Zakharow // Eurasia Septentrionalis Antiqua. – 1932. – № 7. – Р. 59–81; Книга Большому Чертежу / Подг. к печ. и ред. Сербиной К. Н. – М.; Л.: Изд-во АН СССР, 1950. – С. 63; Ковпаненко Г. Т. Племена скифского часу на Ворсклі / Г. Т. Ковпаненко. – К.: Наукова думка, 1967. – С. 58–59; Андриенко В. П. Майдани і майдановидні споруди України В. П. Андриенко // Вісник Харківського університету. – Харків, 1971. – № 62. – Історія: Вип. 5. – С. 65–76; Моруженко А. А. Раскопки поселения у с. Лихачевка / А. А. Моруженко // АО 1977 г.: ежегодн. – М.: Наука, 1978. – С. 360; Сидоренко Г. О. Довідник з археології України. Полтавська область / Г. О. Сидоренко, Є. В. Махно, Д. Я. Телегін. – К.: Наук. думка, 1982. – С. 58; Ильинская В. А. Скифия VII–IV вв. до н. э. / В. А. Ильинская, А. И. Тереножкин. – К.: Наукова думка, 1983. – С. 354; Моруженко А. А. Скифские погребения в бассейне Ворсклы / А. А. Моруженко // Проблемы археологии Поднепровья: межвуз. сб. науч. ст. – Днепропетровск: Изд-во ДГУ, 1986. – С. 111–119; Шрамко Б. А. Раскопки курганов и майданов в бассейне р. Мерлы / Б. А. Шрамко, Ю. Н. Бойко // Вестник Харьковского университета. – Харьков, 1988. – № 316. – История: Вып. 22. – С. 107–108; «Розкопана Могила». Майдан / [І. М. Кулатова] // Полтавщина: енциклопедичний довідник. – К.: УЕ, 1992. – С. 840; Селітроваріння // Там само. – С. 861; Супруненко О. Розрита Могила / О. Супруненко // Молода громада. – м. Полтава. – 1994. – № 45 (5446). – С. 3; Варвянська Т. В. Розрита Могила / Варвянська Т. В., Супруненко О. Б. – Полтава: Археологія, 1996. – С. 5–7, 24–25; Супруненко О. Б. Більське городище скифського часу: історична довідка / Супруненко О. Б., Шрамко Б. А., Кулатова І. М. // Наукова концепція державного заповідника «Більське городище скифського часу». – Полтава: ВЦ «Археологія», 1996. – С. 22; Шрамко Б. А. Майдан Разрытая Могила / Шрамко Б. А. // АЛЛУ. – Полтава, 2000. – № 1-2 (7-8). – С. 19–25; Додаток № 1 до рішення Полтавської обласної ради «Про створення Охоронюваної археологічної території «Більське городище» від 15 лютого 2001 року / Укл. І. М. Кулатова, О. Б. Супруненко, Б. І. Золотницький // АЛЛУ – Полтава, 2001. – № 2 (10). – С. 5; Обломский А. М. Днепровское лесостепное Левобережье в позднеримское и гуннское время (середина 3 – вторая половина 5 в. н. э.): автореф. дисс. ... докт. ист. наук / А. М. Обломский; ИА РАН. – М., 2001. – С. 46; Білоусько О. А. Середньовічна історія Полтавщини (V – 1 пол. XVI століття): підручн. для 7 кл. загально-

осв. школи / О. А. Білоусько, О. Б. Супруненко, К. М. Мироненко. – Полтава, 2004. – С. 173, 177; Кулатова І. М. Археологічні дослідження І. А. Зарецького на Полтавщині / І. М. Кулатова, О. Б. Супруненко // Археологія. – К., 2014. – № 2. – С. 123, 125; Кулатова І. М. Перша публікація І. А. Зарецького / І. М. Кулатова // Археологічні дослідження Більського городища – 2014: зб. наук. пр. / ЦП НАН України і УТОПІК; ІКЗ «Більськ» [І. І. Корост, відп. ред., О. Б. Супруненко, наук. ред.]. – Київ: Котельва: Майдан, 2015. – С. 168–174; Корост І. І. Результати розвідок на території Більського археологічного комплексу / І. І. Корост // Старожитності Лівобережного Подніпров'я – 2016: зб. наук. пр. / ЦП НАНУ і УТОПІК; ІА НАНУ; ЦОДПА; [редкол.: Івакін Г. Ю., Ковальова І. Ф., Кулатова І. М. та ін.; відп. і наук. ред. О. Б. Супруненко]. – К.: ЦП НАНУ і УТОПІК, 2016. – С. 125–127; Коротя О. В. Розвідки в урочищі Розрита Могила / О. В. Коротя, Є. М. Осадчий // Феномен Більського городища – 2016: зб. наук. пр. і мат-лів конф. / ЦП НАНУ і УТОПІК; ЦОДПА; ІКЗ «Більськ»; [ред. кол.: Вадімов В. М., Івакін Г. Ю., Супруненко О. Б. (відп. ред.) та ін.]. – Київ: Полтава: ЦП НАНУ і УТОПІК, 2016. – С. 268–271; Шапорда О. М. Розвідки у Більському мікрорегіоні та його північно-західній окрузі / О. М. Шапорда // Археологічні дослідження Більського городища – 2015: зб. наук. пр. / ЦП НАН України і УТОПІК; ІКЗ «Більськ»; [відп. ред. І. І. Корост, наук. ред. О. Б. Супруненко]. – Київ: Котельва; Харків: ЦП НАНУ і УТОПІК, Майдан, 2016. – С. 151–159; Гречко Д. С. Дослідження курганів Більського археологічного комплексу в 2016 році / Д. С. Гречко, Д. В. Каравайко // Археологічні дослідження Більського городища – 2016: зб. наук. пр. / ЦП НАН України і УТОПІК; ІКЗ «Більськ»; [відп. ред. І. І. Корост, наук. ред. О. Б. Супруненко]. – Київ: Котельва: ЦП НАНУ і УТОПІК, 2017. – С. 24–33.

С. А. Задніков, В. В. Приймак,
О. М. Шапорда

369. Майдан Розрита Могила, ранній залізний вік, козацький і Новий час (VII – V ст. до н. е.; поч. XVII ст.; XVIII – поч. XIX ст.) (археол.)

Майдан Розрита Могила – залишки одного з найбільших курганів скифського часу на Полтавщині та в басейні р. Ворскли. За аналогією з великими навколишніми курганами ворсклинського лівобережжя – Вітовою Могилою й Опішлянкою з досліджень І. А. Зарецького 1888–1889 рр., за складом «валькованого», тобто викладеного з дернин насипу, цей курган належить до поховальних пам'яток одного з можновладних представників вищого щабелю ієрархії земле-

Мала Рублівка, с., Розрита Могила, ур.
План пам'ятки.
За О. В. Коротею та Є. М. Осадчим, 2015.

Загальний вигляд пам'ятки. З півночі.
Фото О. М. Шапорди, 2015.

робсько-скотарського населення басейну Ворскли скіфської доби VII–V ст. до н. е. На це вказують і знахідки поряд із насипом окремих фрагментів ліпного посуду скіфської епохи, уламки бронзового литого казана, виявленого у відвалах ґрунту, планіграфічні особливості влаштування рову та проходів у ньому.

Навколо величезного насипу у скіфський час сформувався курганний некрополь, де на останню чв. XIX ст. нараховувалося близько 60 насипів. У 1951 р. їх вже налічувалося лише 24. Навколишні кургани розорані, тільки 4 з них пере-

вищують за висотою 1,0–1,5 м. Більшість мають висоту 0,3–0,6 м, їх діаметри становлять 12–45 м. Частина з них зберігає сліди заораних просілих розкопів «колодязем». Курганний могильник Розритої Могили описаний окремо як пам'ятка археології місцевого значення. На 2015 р. у складі могильника нараховано 39 ще помітних курганів (див. ст. № 368).

Майдан Розрита Могила знаходиться в ур. Розрита Могила, за 2,7 км на північ – північний захід від с. Мала Рублівка та за 4,8 км на схід – північний схід від колищого с. Лихачівка Малорублівської сільської ради, за 0,6 км на захід від перехрестя автошляхів Т-17-30 смт Опішня – с. Колонтаїв та Н-12 і Т-17-07 на ділянці м. Полтава – смт Котельва, займаючи край підвищення третьої тераси лівого берега р. Ворскла (рр. Ворскла – Дніпро) у межиріччі рр. Мерли та Ворскли, з абсолютною висотою 108,0 м і відносною 14 м над рівнем заплави. Абсолютна висота максимального підвищення Розритої Могили складає за різними картографічними матеріалами 119,0–119,8 м, відносна – свого часу понад 8,0 м, наразі – 6,2 м.

Майдан Розрита Могила відомий за свідченнями історичних джерел з 2-ї чв. XVII ст. Він згадується під 1627 р. у «Книге Большому Чертежу» як «Разрытый курган на Муравской дороге» у межиріччі Мерли та Мерчика. Піонер вивчення старожитностей Харківщини і Полтавщини В. В. Пассек, який відвідав у 1830-х рр. Розриту Могилу, відніс її до числа городищ. Досить детальний опис пам'ятки навів архієпископ Харківський і Охтирський, доктор богослів'я Філарет (Д. Г. Гумілевський) в «Історико-статистичному описові Харківської єпархії», виданому наприкінці 1850-х рр.

Виходячи з описової традиції та місцевих переказів, вважається, що за перебігу Північної війни у червні 1709 р., велична історико-ландшафтна домінанта ворсклинської надзаплави відвідувалася Петром I та О. Д. Меншиковим і була пристосована під військовий склад. У кін. XVIII ст. розміщення тут складу було поновлене і він неодноразово відвідувався різного рівня командуючими розквартированих на Полтавщині частин, у т. ч. М. Л. Кутузовим. 1807 р. цей «склад» був переобладнаний під сховище фуражу

для артилерії, додатково оточений валом. Проміжки між підвищеннями кільцевого валу майдана посилили великими воротами, сліди стовпів від яких ще були помітні в кін. 1870-х рр.

Опис та малюнок Розритої Могили, що вважався своєрідним городищем-укріпленням, опублікований полтавським археологом і етнографом І. А. Зарецьким 1888 р. Археолог-аматор не тільки ретельно оглянув пам'ятку, зібравши підйомні матеріали переважно козацького часу в окрузі, а й дослідив шляхом розкопок у 1888–1889 рр. 14 курганів неподалік величезної споруди, в т. ч. кургани № 7 Вітова Могила та № 13 Опішлянка. Завдяки наявності виразних знахідок, в т. ч. виробів із золота, бронзи, заліза, ці кургани VII – поч. V ст. до н. е. отримали широку відомість у науковому світі, так само, як і впускне поховання кургану № 6 некрополю Розритої могили з його ж розкопок, що належало тюркському номаду гуно-аланського походження. В останньому небіжчицю було поховано випростано на спині у берестяному гробовищі, поряд з ним виявлені золоті сережки, бронзові пряжки і розподілювачі ремінців, уламки залізних виробів, ліпний горщик із залишками проса. Цей комплекс датуються А. М. Облонським 2-ю пол. V – поч. VI ст. н. е.

Розрита Могила неодноразово була об'єктом картографічних обстежень, починаючи з сер. XIX ст. («М[ог]. Раскопана»), та відображена на всіх топографічних картах як насип із тригопунктом.

Не обійшли майдан і події часу Другої світової війни. На ній розміщувалися спостережні пункти червоноармійців та укриття німецьких артилеристів, бліндажі, окопи. Поряд із майданом, за повідомленням А. І. Охріменка, вздовж дороги на Опішню, була відрита смуга окопів і ровів, до якої після інтенсивних боїв у вересні 1943 р. звозилися останки радянських і німецьких солдат.

Розрита Могила неодноразово оглядалася археологами. 1945 р. її відвідав І. І. Ляпушкін, 1951 р. Б. А. Шрамко, 1953 р. Г. Т. Ковпаненко. На поч. 1950-х рр. Б. А. Шрамко зняв найбільш точний інструментальний план майдану. Детальні обстеження селітроварницького комплексу здійснив 1968 р. В. П. Андрієнко.

Внутрішня заглибина майдана. З півночі.
Фото О. М. Шапорди, 2015.

Вигляд зверху. З південного заходу.
Фото 2016.

1983 р. майдан відвідала група археологів у складі Д. Я. Телегіна, Є. В. Махно, Б. А. Шрамка, Г. О. Сидоренко й О. Б. Супруненка. Чергові обстеження здійснювалися архітектором Т. В. Варвянською (Менчинською) 1995 р., яка зняла окомірний план, зафіксувавши стан збереження пам'ятки у кін. XX ст., а також підготувала попередній проект музеєфікації комплексу. Відтоді чи не кожен з вітчизняних чи іноземних археологів, які відвідували Більське городище, завжди оглядав Розриту Могили. Останні обстеження майдану здійснені О. В. Коротею та Є. М. Осадчим 2015 р. Вони були пов'язані зі зняттям нового плану та підготовкою доповнень до облікової документації.

Серед обстежень майдану 2-ї пол. XX ст. найбільш плідними виявилися огляд та обміри пам'ятки, здійснені Б. А. Шрамком 1951 р., задовго до появи лісонасаджень навколо й нівелювання під дією природних чинників окопів, ям бліндажів, оголень тощо. Їх результати

актуальні і сьогодні. Першу облікову документацію на пам'ятку археології національного значення «Майдан Розрита Могила» підготували 2003 р. І. М. Кулатова та О. Б. Супруненко. Ним же разом із Т. В. Варвянською (Менчинською) 1996 р. опублікована науково-популярна брошура, присвячена величому майдану.

Майдан розташований за 60–70 м на північ від шосе Н-12. Його загальна площа перевищує 2,8 га, а зі втратами – 3,5 га. Навколишній рельєф колишньої степової ділянки з поодинокими заглибинами-«блюдоцями» злегка хвилястого характеру, дещо південно-західніше переходить у масив Лихачівських, свого часу рухливих пісків, з дюнами на правобіччі від гирла р. Мерли – лівої притоки Ворскли. Вони закріплені сучасним сосновим бором. Біля підніжжя тераси, із заходу, знаходиться кілька боліт та озер. За 3,3 км у тому ж напрямку розташоване відоме Лихачівське поселення скіфського часу, у східному, в бік Колонтаєва – по боровій та третій терасі Мерли – вишикувався ланцюжком ряд курганів заввишки 0,6–3,5 м, що позначають давній торговий шлях доби бронзового віку і скіфської епохи.

Майдан має вигляд кільцеподібного насипу-останця кургану із зовнішнім діаметром на рівні підшви 100 м. Поверхня решток насипу у вигляді валу нерівна. На ній помітні п'ять вершин між проходами, що знаходяться на висоті 2,0–2,5 м від підшви. Їх ширина у верхній частині становить близько 15 м, в основі – 4–5 м. Дно цих проходів не спłaszcене, воно має клинчастий перетин. Саме із кількома з цих проходів І. А. Зарецький пов'язував існування «воріт» колишнього військового складу ХІХ ст. Всередині останця (кільцевого насипу) знаходиться округла яма неправильно-овальної форми, розміром 40 × 42 м, що досягає глибини 7,0 м від вершини найвищого підвищення. Схили внутрішньої заглибини у передненні пологі, вище на 3–4 м від рівня дна – стрімкі, з крутизною у 45–60°.

З північного боку підвищеної частини майдану розташований майданчик зруйнованого двадцятиліття тому пункту триангуляції. У північній, західній та південно-східній частинах навколо кільцевого насипу, на відстані 12–20 м від

нього, збереглися також кільцеві вал і рів, що перериваються здебільшого біля відповідних проходів центрального останця. Ширина валу становить 2,0–5,2 м, висота від рівня навколишньої поверхні – 0,5–2,5 м. Рів має ширину від 14 до 21 м, глибину – 0,5–1,1 м. Зовнішній діаметр рову досягав 220 м. У південній частині рів і вал зруйновані. Характер зовнішньої обваловки подібний до прийомів польової фортифікації ХVІІІ–ХІХ ст.

З півдня – південного сходу знаходяться рештки складування відпрацьованого ґрунту у вигляді «вуса», видовженого у напрямку – північний захід – південний схід. Цей переважно розораний насип має ширину від 6 до 22 м і здіймається на висоту 1,0–1,5 м. Подібний «вус-вал» розмірами 20–50 × 100 м існував до сер. ХХ ст. і з південно-західного боку. Він зруйнований кар'єром ще в 1940-х рр. Його сліди вгадуються за рештками підвищень у полишеному кар'єрі.

На дні ями в центрі майдану помітні рештки заглибини чотирикутної (ближче до овальної) форми розмірами 16 × 22 м з трьома округлими ямами в центрі і з північно-східного боку.

Поверхня останця насипу і заглибини задерновані, місцями вкриті невеликими кущами. На дні помітні рештки кількох грабіжницьких шурфів поч. 1980-х рр., сліди заплилого бліндажа. Під дерном у центрі – материк – лесоподібний суглинок, без будь-яких порушень. Масив кільцевого насипу – чорноземний курганий, «валькований» дернинами, з окремими тонкими прошарками суглинка, часом вуглинами. Зовнішні боки останця та його підніжжя вкриті лісонасадженнями, зовнішнє кільце обвалування зі сходу, місцями півдня і заходу – розорані. На сьогодні більша частина площі майдану вже не використовується під сільськогосподарські угіддя.

Звісно, первісний рельєф майдану змінювався з часом. Це відзначали більшість дослідників пам'ятки. З появою густого травостою та лісонасаджень навколо з'явилися ознаки стабілізації в ерозійних процесах.

Колекції знахідок безпосередньо з Розритої Могили відсутні. Адже таку грандіозну пам'ятку досліджувати шляхом розкопок ніхто й не намагався. Не-

велика добірка черняхівських та пізньосередньовічних знахідок І. А. Зарецького з підніжжя майдану надійшла 1891 р. до фондів Історичного музею у Москві (сучасного ДІМ РФ). Туди ж потрапили і матеріали розвідкових зборів І. А. Зарецького в Лихачівці, і предмети з досліджених ним курганів групи Розритої Могили та в Котельві.

Частина цих артефактів – унікальні комплекси Вітової Могили та Опішлянки у сер. 1930-х рр. були повернуті до України, до Харківського історичного музею. За повідомленням місцевих музейників, останні безслідно зникли у розбомбленому фашистами ешелоні 1942 р. Щоправда, на сьогодні в археологічній збірці Харківського історичного музею можна вичленити близько 10 збережених предметів з цих поховань. Частина ж інших, як виявляється, і досі зберігається у Москві. Невелика колекція з розкопок одного із ранньоскіфських курганів групи Розритої Могили, здійснених 1983 р. А. О. Моруженко, зберігалася у фондах музею-кабінету археології Донецького національного університету. Знахідки з останніх розвідок та розкопок кількох курганів навколо майдану на поч. ХХІ ст. надійшли до фондів ІКЗ «Більськ».

Згідно із рішенням Полтавської обласної ради від 27 жовтня 1994 р. майдан, на насипу якого збереглася незаймана степова рослинність з домінуванням злаків і різнотрав'я, додатково оголошений комплексною пам'яткою природи місцевого значення (площа 2,6 га) та виведений із землекористування. Тут заборонено збирання рослинної сировини, сінокоси, оборювання, насадження лісу. Для збереження насипу останець кургану на поч. 1960-х рр. оточили лісозахисною смугою у 2-3 ряди – з дуба і береста, окремих кущів ліщини.

Цим природоохоронним заходом, що позитивно вплинули на стан збереження пам'ятки, передували ботанічні обстеження докторів біологічних наук Т. Л. Андрієнко та О. М. Байрак, які виявили на схилах Розритої Могили «острівці» ковили волосистої, занесеної до «Червоної Книги України», ще близько 20 видів малопоширених і рідкісних рослин.

Майдан включений до Державного реєстру нерухомої культурної спадщи-

ни України як пам'ятка археології національного значення (охоронний номер 160020-Н). Додатково облікову документацію на Розриту Могилу і землевпорядний проект визначення меж у натурі підготували у 2010-х рр. науковці ІКЗ «Більськ», які домоглися включення пам'ятки до складу території заповідника.

Розрита Могила є одним із найбільших майданів на Лівобережжі України, залишками грандіозного кургану (висотою 12–15 м) царського рівня VII – поч. V ст. до н. е., зруйнованого польськими селітроварниками на поч. XVII ст. (до 1613 р., як на думку В. П. Андрієнка). Туристичної унікальності майдану, крім його вигідного розташування обабіч шосе, додає той факт, що його часом називають «українським Стоунхенджем» через свого часу висловлене припущення професором Б. А. Шрамком щодо можливості проведення на насипу астрономічних спостережень жерцями за скіфських часів.

Джерела та література: Майдан «Розрита могила» (скіфський час, VI–IV ст. до н. е.; доба пізнього українського середньовіччя, початок XVII ст.; XVIII – поч. XIX ст.), між сс. Лихачівка і Мала Рублівка Котелевського р-ну Полтавської обл. (охор. № 160020-Н): паспорт, облікова картка / Кулатова І. М., Супруненко О. Б.; ЦОДПА, 2003 р. // Архів МКУ: Робочий архів ЦОДПА. – 7 арк., 10 табл. іл.; обл. картка: 2 арк., 1 іл.; Пассек В. В. Курганы и городища Харьковского, Валковского и Полтавского уездов / В. В. Пассек // Русский исторический сборник. – М., 1839. – Т. III. – Кн. 2. – С. 19; Филарет. Историко-статистическое описание Харьковской епархии / Филарет [Д. Г. Гумилевский]. – М., 1857. – Отд. III. – С. 265, 269–270; Зарецкий И. А. Заметки о древностях Харьковской губернии Богодуховского уезда слободы Лихачёвки // Харьковский сборник. – Харьков, 1888. – Вып. 2. – С. 239–240. – Табл. I; Багалей Д. И. Предисловие к Археологической карте Харьковской губернии / Д. И. Багалей // Тр. XII Археологического съезда. – М., 1905. – Т. 1. – С. 7; Zakharov A. A. I. A. Zaretsky's Excavations in the Government of Charcov / A. A. Zakharov // ESA. – Helsinki, 1932. – VII. – P. 59–81; Книга Большому Чертежу / Подг. к печ. и ред. Сербиной К. Н. – М., Л.: Изд-во АН СССР, 1950. – С. 63; Ковпаненко Г. Т. Племена скіфського часу на Ворсклі. – К.: Наукова думка, 1967. – С. 58–59; Андрієнко В. П. Майдани і майдановидні споруди України / В. П. Андрієнко // Вісник Харківського університету. – Харків, 1971. – № 62. – Історія: вип. 5. – С. 65–76; Сидоренко Г. О. Довідник з археології України. Полтавська область / Г. О. Сидоренко, Є. В. Махно, Д. Я. Телегін. – К.: Наукова думка, 1982. – С. 58; Моруженко А. А. Скифские погребения в бас-

сейне Ворскли / А. А. Моруженко // Проблемы археологии Поднепровья: межвуз. сб. науч. ст. – Днепропетровск: Изд-во ДГУ, 1986. – С. 111–119; Супруненко О. Чому зникають майдани? / О. Супруненко, Ю. Коляда // Знання та праця. – К., 1988. – № 10. – С. 27; «Розкопана Могила», Майдан / [І. М. Кулатова] // Полтавщина: енциклопедичний довідник. – К.: «Українська Енциклопедія» ім. М. Бажана, 1992. – С. 840; Варвянська Т. В. Розрита Могила / Т. В. Варвянська, О. Б. Супруненко; ЦОДПА. – Полтава : Археологія, 1996. – 48 с.: іл.; Наукова концепція державного археологічного заповідника «Більське городище скіфського часу»: наукова концепція, довідкові матеріали, проекти / Упорядн., наук. ред. Супруненко О. Б. – Полтава : Археологія, 1996. – С. 26–27, 43; Шрамко Б. А. Майдан Разрытая Могила / Шрамко Б. А. // АЛЛУ. – Полтава, 2000. – № 1-2 (7-8). – С. 19–25; Обломский А. М. Днепровское лесостепное Левобережье в позднеаримское и гуннское время (середина 3 – вторая половина 5 в. н. э.): автореф. дисс. ... докт. ист. наук / А. М. Обломский; ИА РАН. – М., 2001. – С. 46; Супруненко О. Б. З історії археологічних досліджень на Полтавщині: короткий нарис / Супруненко О. Б.; ЦП НАНУ і УТОПІК; ЦОДПА. – Київ; Полтава: ЦП НАНУ і УТОПІК, 2007. – 124 с., XII кол. вкл.; Коротя О. В. Розвідки в урочищі Розрита Могила / О. В. Коротя, Є. М. Осадчий // Феномен Більського городища – 2016: зб. наук. пр. і мат-лів конф. / ЦП НАНУ і УТОПІК; ЦОДПА; ІКЗ «Більськ»; [ред. кол.: Вадимов В. М., Івакін Г. Ю., Супруненко О. Б. (відп. ред.) та ін.]. – Київ; Полтава : ЦП НАНУ і УТОПІК, 2016. – С. 141–144.

*О. Б. Супруненко, О. В. Коротя,
І. М. Кулатова*

370. Городище містечка Рублівка, козацька доба (остан. чв. XVII – XVIII ст.) (археол.)

Знаходиться у східній частині села, на останці мису надзаплавної тераси правого берега р. Мерла, лівого допливу р. Ворскли лівобережного басейну р. Дніпро.

Саме містечко як населений пункт є об'єктом згадок в історичних документах, принаймні, з 1670-х рр. Описи форм, розмірів та характеру укріплень, інших споруд у його межах, містяться в кількох джерелах XVIII ст. В археологічному аспекті обстеження на території об'єкту не проводилися.

Щодо часу заснування містечка в історіографії існують два погляди. Перший відносить облаштування міста до часу появи Охтирського полку, до 1658–1662 рр. Є згадка у повідомленні С. Величка 1668 р., що за репресій І. Брюховецького

з правого берега Ворскли «до Рублівки та Колонтаєва» виселилися (втекли) його супротивники, але, здається, що літописець у цьому контексті мав на увазі орієнтир напрямку, а не сам населений пункт.

Заснування Рублівки відбувалося на землях, що за розмежуванням 1647 р. належали польській стороні, пізніше – Полтавському полку. Про це повідомляв 1722 р. гадяцький полковник. Можливо, згадувана під 1647 р. як межовий орієнтир «гатка стара грузька на р. Мерло» – це й є місце майбутнього розташування Рублівки.

М. І. Костомаров зазначав, що ці землі раніше належали опішнянським мешканцям гадяцького полку, і між ними та новими поселенцями Рублівки вівся спір за ці землі. Крім того, саме населення Рублівки часто поповнювалося жителями тієї ж Опішні, які втікали на слободи, особливо – після «Другої Чигиринської війни» (1677–1678 рр.).

Осадження Рублівки можна доволі надійно віднести до конкретної дати: 1675 р., про що свідчать дані з «Екстракта о Слободских полках 1734 г.», де 7183 р. від створення світу фігурує роком осадження Рублівки. Вже у наступних 1676–1677 рр. зустрічаємо документи з облаштування нового міста Рублів. Далі населений пункт регулярно згадується у 1679–1689 рр.

У «Смотренной книге» міст Охтирського полку в Рублівці значаться 433 мешканці. Місто на низькому місці ставлене, оточене острожним дубовим тином, з трьох сторін його оточувала р. Мерла. Під мостом через р. Мерлу була влаштована млинарна гребля довжиною 150 сажнів (що вказує на ширину річки на той час), тут знаходився великий млин, належний Охтирському монастирю. У розписі містечка Рублівки значиться, що те лежить на лівому березі р. Мерла, хоча в інших повідомленнях бачимо, що це помилка, і містечко розташовувалося на правому березі. Тим паче, що в цьому ж описі зазначається: «з московського боку [півночі] від міста знаходився степ».

Під 1689 р. відомий наказ полковнику Варфоломію Григоровичу Ронорту послати до Рубліва капітана із солдатами, щоб у місті ворота заперти і відремонтувати гатку й міст через р. Мерло. За описом

Наукове видання

**ЗВІД ПАМ'ЯТОК ІСТОРІЇ ТА КУЛЬТУРИ УКРАЇНИ:
ПОЛТАВСЬКА ОБЛАСТЬ
Котелевський район**

Мова українська

Відповідальний за випуск О. Б. Супруненко.
Коректори Н. М. Сиволап, А. М. Скирда.
Укладання показників О. С. Лимар, А. М. Скирда, О. А. Скирда, О. О. Шиян.
Комп'ютерна верстка і дизайн С. В. Хорев.
Оригінал-макет підготовлений у Полтавському краєзнавчому музеї
імені Василя Кричевського.

Здано в набір 10.04.2018. Підписано до друку 28.12.2018.
Формат 70 x 100/16. Папір офсетний. Друк офсетний.
Ум. друк. арк. 91,9. Наклад 300 прим.
Зам. № 9/2018.

Видавець і виготовлювач: ТОВ «АСМІ»
36020, м. Полтава, вул. В. Міщенко, 2,
Тел. (05322) 56-55-29.

Свідоцтво про внесення до Державного реєстру видавців,
виготівників і розповсюджувачів видавничої продукції
серія ДК № 3357 від 25.12.2008 р.